

Орсат Лигорио

ЈОШ О ДАЛМАТОРОМАНСКИМ РЕЛИКТИМА  
 У *ETIMOLOŠKOM RJEČNIKU HRVATSKOGA JEZIKA*  
 (ИЗ БАЛКАНСКОГ ЛАТИНИТЕТА XVI)\*

Разматра се обрада далматороманских реликата у *Etimološkom rječniku hrvatskoga jezika* (2016–21) с нагласком на оним који су оцијењени као упитни.

*Кључне ријечи:* етимологија, грчки, латински, далматоромански, српскохрватски, *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*.

The paper discusses the treatment of Dalmatian Romance loanwords in the *Etymological Dictionary of the Croatian Language* (2016–21) and focuses on those that are deemed dubious.

*Key words:* etymology, Greek, Latin, Dalmatian Romance, Serbo-Croatian, *Etymological Dictionary of the Croatian Language*.

1. Увод. У претходном осврту на далматороманске реликте у *Etimološkom rječniku hrvatskoga jezika* (2016–21) обрадио сам оне од њих који су према овом приручнику неспорни; то су *ба̀ле*, *бѐковина*, *бр̂љд*, *бр̂меч*, *бр̂нисџра*, *д̂уџин*, *жа̀л*, *жа̀бун*, *за̀дџела*, *ја̀сџоџ*, *ку̀њака*, *ло̀враџа*, *лу̀бин*, *о̀квир*, *о̀шиџ*, *ѝлџма*, *ра̀жа*, *рѝкула*, *ро̀га*, *са̀лџа*, *сѝџџва*, *су̀миор*, *џу̀њ*, *хо̀боџница* и *чѐмирес* те *бџѐва* s.v. *ча̀раџа*, *ко̀на̀л* и сл. s.v. *ка̀на̀л*, *ка̀џриџа* и сл. s.v. *ка̀џегра*, *ко̀лудриџа* и сл. s.v. *ка̀луџер*, *ко̀њесџра* и сл. s.v. *ка̀нисџар*, *крѝџа* и сл. s.v. *џир̂џња*, *о̀фџерао* s.v. *фџџр̂л*, *ру̀са* s.v. *ру̀жа*, *ру̀смарин*, s.v. *ру̀жмарин*, *скрѝџња* s.v. *џкрѝџња* и *у̀кљаџа* s.v. *у̀џаџа*. В. Лигорио 2022.

У овом раду обрадићу пак оне далматороманске реликте који су у *Etimološkom rječniku hrvatskoga jezika* стављени под знак питања; то су *бља̀ња*, *бља̀њаџи*, *бо̀чаџ*, *дѐсџик*, *д̂џм*, *жа̀џка*, *ја̀рбол*, *кра̀лиџеџ*, *ко̀ма̀рча*, *кра̀чџн*, *лѝџа*, *лѝм*, *мо̀драџ*, *сѝдро*, *сѝџа*, *џр̂џ*, *џџџал* и *џка̀риџна* те *џу̀сиџџерна*, *бисџџџерна* s.v. *џисџџџерна*, *ја̀риџна*, *Јариџновиџа*, *Рина* s.v. *арѐна*, *ма̀рач*, *ма̀рач* s.v. *ма̀риџ*, *мр̂ча*, *мр̂џа* s.v. *мѝриџа*, *о̀ресџа*, *о̀ресџџа* s.v. *о̀ро̀зд*, *ѝла̀жа* s.v. *ѝла̀жа* и *ску̀ла* s.v. *џко̀ла*.

\* Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према уговору бр. 451–03–47/2023–01 који је 17. јануара 2023. склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

2. ЈОШ О ДАЛМАТОРОМАНСКИМ РЕЛИКТИМА У *ЕТИМОЛОШКОМ РЈЕЧНИКУ ХРВАТскоГ ЈЕЗИКА*. Сх. *блѣња* ‘ренде’ те дијал. *блѣња id.* (Сењ) постало је према ERHJ I 63 „od psl. \**bolнь* ‘kožica, strugotina’ (rus. *болонь* ‘meka koža’, *болонá* ‘izraslina na stablima’, polj. *blona* ‘tanka koža’)” дочим је *блѣњайџи* [sic] ‘рендисати’ „posuđeno iz njem[ačkoga], uspj. stvnj. *blāpōn, plāpōn* ‘ravnati, gladiti, blanjati’”, с изричитом напоменом да је „manje vjerojatno riječ o denominativnom glagolu izvedenom iz iste osnova koja je u *blanja*”. Сасвим другачије Скок, који сх. *блѣња* пореди са дијал. *ѿлѣња* ‘ренде’ те оба облика тумачи као далматороманске реликте влат. \**plānia* ‘ренде’ под претпоставком да је *pl-* дало *bl-* као нпр. у лат. *planca* > *blanca*, одакле сх. *блѣнка*, а сх. *блѣњайџи* броји међу деноминале сх. *блѣња*; в. ERHSJ II 675. Исто ЛИГОРИО 2014 s.v. \**plānia*, EPCJ IV 108. Наведено мјесто из Скоковог рјечника ERHJ се не помиње. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер не одваја *блѣњайџи* од *блѣња*, не занемарује *ѿлѣња* поред *блѣња* те не изводи *блѣња* на силу од претпостављеног етимона; наиме, псл. \**bolнь* не би правилно дало *блѣња*, него сх. *блан(а)*, а сх. *блѣњайџи* не би имало прије бити германизам, него романизам, јер се дијалекатски простире по територији сјеверне Далмације и Хрватског приморја гдје су романске позајмљенице много обичније од германских (Бибиње, ŠIMUNIĆ 2013: 147; Лика, ERHSJ II 675; Сењ, МОГУЅ 2002: 8; Омишаљ, МАНУЛЈА 2006: 26; Бели, VEČIĆ 2003: 41). Додатно, акценат сх. *блѣњайџи* треба исправити тако да гласи *блѣњайџи*, не *блѣњайџи*; уп. *блѣњайџи* у Скоковом и Шимунићевом рјечнику те *блѣњайџи* у Велчићевом, Могушевом и Махуљином рјечнику.

Сх. *бѡчѡйџи* ‘сланкаст’ (о слаткој води, која се помијешала са морем те није за пиће) и дијал. *бѡчѡйџи* (Брач, Вргада, Повљана) је према ERHJ I 69 „nejasne etimologije”, с напоменом да је „zasiđelo posuđenica iz nekog romanskog idioma” те да је највјероватнија веза са „tal. *boccia* ‘рјена на текућинама’, *boscia* ‘kožica na mlijeку’ (Milano)”. Другачије Скок, који пореди сх. *бѡчѡйџи* ‘сланкаст’ са сх. дијал. *баћ* ‘бунар поред обале; врело сланкасте воде, слатина’, с напоменом да ће због *-ајџи* < *-atus* највјероватније посриједи бити далматоромански реликт; в. ERHSJ I 225. Сх. дијал. *баћ* налази се у средњој Далмацији: *баћ* средња Далмација, ERHSJ I 225, *баџ* Трогир, GEIĆ 2015: 31. Овамо такође *бѡч* ‘*гѡйѡжѡйџи* за рибу’ Муртер, ЛИГОРИО – VULETIĆ 2013: 465. С друге стране сх. дијал. *бѡчѡйџи* простире се од средње Далмације све до Хрватског приморја: *бѡчѡйџи* Питве и Завала, BARVIĆ 2011: 18, Вргада, JURIŠIĆ 1973: 26, Бибиње, ŠIMUNIĆ 2013: 150, Повљана, TIĆIĆ 2004: 40; *бѡчѡйџи* Кукљица, MARIĆIĆ KUKLIĆANIN 2000: 25; *бѡчѡйџи* Омишаљ, МАНУЛЈА 2006: 27; *бѡчѡйџи* Брбињ, RANČIĆ 2013: 21, Ошљак, VALČIĆ 2012: 20; *бѡчѡйџи*ан Сали, PIASEVOLI 1993: 39; *бѡчѡйџи* Паг, KUSTIĆ 2002: 127; *бѡчѡйџи* Хвар, VENČIĆ 2013: 106; *бѡчѡйџи*ан Трогир, GEIĆ 2015: 46; *бѡчѡйџи*ан Вис, ROKI-FORTUNATO 1997: 33; *бѡчѡйџи*ан Крк, ERHSJ I 225. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер се не заснива на произвољној промјени ‘који је са скрамом’ → ‘сланкаст’ него полази од саморазумљивог ‘који је из бунара поред обале; који је из врела сланкасте воде, слатине’ → ‘сланкаст’. Из Скоковог поређења ја схватам и то да је сх. дијал. *баћ* по његовом мишљењу далматоромански реликт лат. *puteus* ‘бунар’, одакле је још сх. дијал. *ѿѡч* ‘бунар’ (Дубровник итд.), с тим што у *баћ* ваља рачунати са спорадичним озвучењем почетног пловива, као нпр. у *ѿарбун* < *carbōnem*



‘велечасни’ и *гумна* ‘часна сестра’; в. *loc.cit.* у Скоковом рјечнику. Додатно треба напоменути и то да би примјер који ERHJ наводи у прилог тобожњег *дон* > *гум*, тј. *δρόμος* > *грѹм*, могао послужити само као паралела само за *о* > *у*, не и за *-п* > *-м*.

Сх. *жука* ‘*Spartium iunceum*’ те дијал. *зѹква id.*, *жуќва id.* (Дубровник) и *жуќ id.* (Раб) је према ERHJ II 625 „rana pozajmljenica iz vulgarnoalatinškoga, usp. lat *iuncus*”. Нагласити да се ради о *далмајѹроманским реликѹима* лат. *iuncus*, што в. ERHSJ III 664; LIGORIO 2014 *s.v. junци*. Детаљније в. HOLZER 2011: 168.

Сх. *јарбол* те дијал. *јорбул* (Брач, Питве, Завала), *ј’арбѹ* (Вргада), *јарбул* (Сењ) и *јарбол* (бачки Хрвати) позајмљено је према ERHJ I 396 „iz nekog romanskog izvoga” уз напомену „usp. veljot. *juarbul*, furl. *arbul* ‘drvo’ < lat. *arbor* ‘drvo, stablo; jarbol’”. Нешто другачије Скок, који сх. *јарбол* тумачи као далматоромански реликт лат. *arbor* ‘drvo, stablo; jarbol’; в. ERHSJ I 56. Исто Росни 1990: 59; JE II 33; LIGORIO 2014 *s.v. arbore*. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер панадријатичко простирање дијалекатских облика сх. *јарбол* говори против заимања из вељотског или фурланског. Пореди: *јарбол* Брач, Раб, ERHSJ I 56, Трогир, Геић 2015: 144, *јарбо* Божава, ERHSJ I 56, *јарбо* Рачишће, ERHSJ I 56, *јарбѹ* Омишаљ, МАНУЛА 2006: 100, *јарбор* Првић-Шепурине, JE II 56, Зларин, ВЈАЖИЋ – ДЕАН 2002: 140, *јарбуо* Мљет, ERHSJ I 56, *јарбу* Муртер, JURAGA 2010: 118, Кукљица, МARIЋИЋ KUKLIЋANIN 2000: 101, Рава, VOŽIN 2017: 138, Иж, MARTINOVIĆ 2005: 120, *ј’арбѹ* Вргада, JURIŠIĆ 1973: 89, *јарбул* Бибиње, ŠIMUNIĆ 2013: 290, Сењ, MOGUŠ 2002: 48, Повљана, TIŠIĆ 2004: 138, *јарбул* Бели, VALČIĆ 2003: 143, *јарбул* Брбињ, RANČIĆ 2013: 67, Сали, PIASEVOLI 1993: 118, *јарбул* Колан, OŠTARIĆ 2005: 163, Ривањ, RADULIĆ 2002: 118, Сеструњ, FATOVIĆ 2017: 83, Уније, NIKOLIĆ 2002: 130, *јарбѹл* Блато, MILAT PANŽA 2021: 179, *ј’арбул* Паг, KUSTIĆ 2002: 191, *јорбул* Питве и Завала, BARBIĆ 2011: 113, Хвар, VENČIĆ 2013<sup>2</sup>: 223, Брусје, ĐULČIĆ – ĐULČIĆ 1985: 491, *арбуо* Пераст, Доброта, Дубровник, ERHSJ I 56 итд.

Сх. дијал. *јарѹна* ‘сипка земља; шљунак’ (Брач, Хвар, Вргада) те топ. *Јарѹновица* (Хвар) и *Рина Вела* (Дрвеник) позајмљено је према ERHJ I 24 од лат. *arēna* ‘пијесак’. Нагласити да се ради о *далмајѹроманским реликѹима* лат. *arēna*, што в. ERHSJ I 57. Исто JE I 23, 25; LIGORIO 2014 *s.v. arena*.

Сх. дијал. *крѹлијеш* ‘круница’ те ик. *крѹлѹиш id.* је према ERHJ I 493 „nesigurne etimologije”, с напоменом да је највјероватније „u vezi s osnovom koja je u *koralj*” те би могла бити „iz neposvjedočenog dalmatskog odraza lat. *coralium*”. Сасвим другачије Скок, који сх. дијал. *крѹлијеш*, *крѹлѹиш* тумачи као далматороманске реликте лат. *Kyrie eleison* < грч. *Κύριε ἐλέησον* ‘Господи помилуј’; в. ERHSJ II 83. (*Госѹоги ѹомилуј* чини дио крунице.) У далматороманском *Kyrie eleison* гласило је према Скоку \**K(y)ri’ aleso(n)*; уп. ит. дијал. *crialeso* (Арецо) и сх. дијал. *киралес* (Туропоље) с идентичним појавама, тј. *у, е > ѹ, е–е > а–е* и *еи > е*. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер би лат. *coralium* по правилу дало *к(о)у)раљ-*, не *к(о)у)рал-*, дочим \**K(y)ri’ aleso(n)* по правилу даје управо *крѹлијеш / крѹлѹиш*. Псеудо-јат у сх. \**kralěš* очекивана је појава јер лат. *е* у слоговима који су и акцентовани и отворени по правилу даје дром. [e:], односно сх. *ě*; в. више Лигорио 2015: 55–64.

Сх. *кѡм̄арча* ‘орада, *Sparus aurata*’ је према ERHJ I 466 „нејасне етимологије”, с напоменом да је „*možda izvedena od neke neposvjedočene dalmatoromanske riječi koja je posuđena iz grč. κομαρίς ‘vrsta ribe’*” те да је „*takva pretpostavka, naravno, posve spekulativna*” с обзиром на то да тачно значење грчког ихтионима није познато. Исто ЈЕ II 93. Сасвим другачије Скок, који сх. *кѡм̄арча* тумачи као далматоромански реликт синтагме *кон* (= *конац*) *марча* ‘крај марта’ ослањајући се на народске изреке попут *од њѡ марча* (< лат. *martius*, такође далматоромански реликт) *крају сѡиѡ и комарча*; в. ERHSJ II 132, 375. Изгледно је да су оба понуђена рјешења погрешна. Скоково рјешење граничи са фантастичним, а Вињино, тј. ERHJ-ово рјешење је, мада семантички привлачно, формално немогуће. Према томе, слажем се са ERHJ-овом оцјеном да је етимологија сх. *кѡмарча* у суштини нејасна.

Сх. дијал. *крѡчѡн* ‘мандал’ те дијал. *крѡчѡн id.* (Сењ, Вргада) и *крѡчѡн id.* (Брач) је према ERHJ I 492 „*možda postalo od psl. \*korčunъ*” што је у вези са *\*korčiti* > *крочиѡи* и *\*korkŭ* > *крак*. Сасвим другачије Скок, који сх. *крѡчѡн* изводи од грч. χαράκιον ‘колац’; в. ERHSJ II 175. Исто LIGORIO 2014 s.v. *\*characione*. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер грчки предложак за разлику од прасловенског може да објасни још и дијалекатско *корачун* ‘мандал’ и крчкороманско *carassain* ‘мандал’ које ERHJ не наводи; в. *loc.cit.* у Скоковом рјечнику те BARTOLI 1906: II 121. Дијал. *крѡчѡн* поред *крѡчѡн* је као нпр. грч. (τὰ) βράχια ‘шкрге’ > *бранче / бренке* ‘шкрге’; в. ERHSJ I 198.

Сх. *лиѡња* је према ERHJ I 551 „*posuđenica iz lat. lō(l)īgō*” ‘лигња’. Нагласити да се ради о *далматороманском реликвиу* лат. *lōlīgō / lollīgō*, што в. ERHSJ II 294. Исто Росси 1990: 218. Поред тога треба исправити још два мјеста у наставку ове одреднице. Прво је оно на којем ERHJ тврди да латинска „*riječ nije potvrđena u romanskim jezicima, te da se ne zna kako je glasila u vulgarnolatinskom*”, али онда додаје да су „*stoga hrvatski dijalekatski oblici mogli imati i različite romanske izvore*”, што једно другом противријечи. Мјесто тога треба рећи нешто као: „*Latinska riječ potvrđena je samo u dalmatoromanskim reliktima; prema tome, vulgarnolatinski oblik ne dā se rekonstruirati. Hrvatski dijalektni oblici, ma kako različiti među sobom bili, svi potječu od dalmatoromanske kontinuantne nesaznatljivog vulgarnolatinskog oblika*”. (Заправо, није тачно да је лат. *lōlīgō / lollīgō* потврђено само у далматороманском. Потврђено је осим тога још у и стистр. *lulina* ‘лигња’; в. *loc.cit.* у Скоковом рјечнику.) Друго мјесто које треба исправити тиче се дијалекатских облика сх. *лиѡња*, међу којим разликујемо типове *лиѡња*, *лиѡна*, *лиѡња*, *лиѡн*, *улиѡња*, итд. ERHJ тврди да је сх. *лиѡња* постало „*iz kosih padeža latinske riječi*”, дочим су „*stariji i dijalektni oblici liganj, uliganj postali od nominativa latinske riječi*”, што у другом дијелу није тачно. Наиме, од косих падежа латинске ријечи, тј. од основе акузатива *lōliginem / lolliginem*, постали су сви српскохрватски дијалекатски типови. Лат. *-inet* правилно даје *\*-iŋi*; одатле је и *\*-iŋi* > *-(a)н(-)* у типовима *лиѡн*, *-ѡна* и *лиѡна* као и *\*-iŋi* > *-(a)њ(-)* у типовима *лиѡња*, *лиѡња*, *-ѡња*, *улиѡња*, *-ѡња* (уз правилно *-ѡна* > *-ѡња* као нпр. у *\*dīgŷna* > *гаѡна* > *гаѡња*). Ниједан дијалекатски наш облик није постао од основе латинског номинатива изузев, можда, врло ријетког *олиѡ*. Више в. LIGORIO 2014 s.v. *lōlīgine*.

Сх. *лим* би према ERHJ I 555 могло бити од лат. *lām(i)na* ‘лим’, с напоменом да се, иако „*glasovni razvoj nije očekivan*”, ипак дā поредити „*dalmat.*

toponim *Kimp* < lat. *campus* ‘polje’”. Вељ. *kimp* плурал је; в. BARTOLI 1906: II 412. Према томе, треба да буде *Kimp* < *campī*, не *Kimp* < *campus*. Није извјесно да ли се *campī* > *Kimp* заиста може поредити са *lāminae* > *lim*. По сриједи је тзв. метафонијски плурал који је документован у крчкороманском. У плуралу *o*-основа латинско акцентовано *a* пред наставком *-i* дејством метафоније постаје *i*; уп. *sanctus* > *suant* ‘светац’, али *sanctī* > *sinč* ‘свеци’ или *slcavus* > *schuav* ‘слуга’, али *sclavī* > *skliv* ‘слуге’. Иста појава на дјелу се налази и у далматороманском. Уп. нпр. лат. *Vibiānī* > сх. *Bibin-je*; в. ERHSJ I 45. (*Vibiānī* је локатив сингулара, не номинатив плурала; но, локатив сингулара *o*-основа у формалном је погледу идентичан номинативу плурала.) Не да се искључити да је у далматороманском *a*-метафонија на дјелу била и пред *-ae*, односно у локативу сингулара и номинативу плурала *a*-основа; уп. лат. *Barbariae* > сх. *Bribir*. Ако је тако, онда би се *lāminae* > *lim* дало поредити са *Barbariae* > *Bribir* и, како тврди ERHJ, са *campī* > *Kimp*. Но, за такве случајеве постоји и другачије објашњење. Наиме, у неким далматороманским реликтима *a* постаје *e* или *i* под условом да за њим слиједи палатални консонант, не палатални вокал; уп. нпр. лат. *pithārium* ‘посуда’ > сх. дијал. *īūīēp* ‘саксија’ или *lapidārium* ‘камењар’ > сх. дијал. топ. *Лабгџр* (путем дром. \**pitarū*, \**lap(i)darū*, са палаталним *r*’ које је постало услијед правилног далматороманског јотовања *lapidārīu*, *pitārīu* > \**pitarū*, \**lap(i)darū*). Ако је тако, онда се *lām(i)nae* > *lim* не би дало поредити са *campī* > *Kimp* јер би у *campī* > *Kimp* на дјелу била *a*-метафонија пред *i*, у *Barbariae* > *Bribir*, *lapidārium* > *Лабгџр* *a*-палатализација пред *r*’, а за *a*-метафонију пред *-ae* примјера не би било. Било како било, у ERHJ треба додати референцу на ERHSJ II 265 одакле је спорно поређење и преузето.

Сх. дијал. *мѡрач* ‘март’ (Вргада, Сењ, Гробник) и *мѡрач id.* (Брач, Питве, Завала) је према ERHJ I 593 „posuđeno iz latinskoga *Mārtius mēnsis* ‘Marsov mјesec’”. Нагласити да се ради о *галмајѡроманском реликѡима* лат. *Mārtius*, што в. ERHSJ II 375. Исто LIGORIO 2014 s.v. *Mārtiu*.

Сх. *мѡѡрањ* ‘нар’ те дијал. *мѡѡр’ањ id.* (Вргада), *мѡѡр’ањ id.* (Колан), *мѡѡр’ањ id.* (Раб) и *муѡр’ањ id.* (Црес) позајмљено је према ERHJ I 628 „iz nekog romanskog izvora (usp. tal. *melagrana*, *melograno*, starije *melagranata*) < lat. *mālum granatum*, *mālus granata* ‘šipak’”. Другачије Скок, који сх. *мѡѡрањ* тумачи као далматоромански реликт влат. \**mālum grāneum*; в. Скок 1934: 438. Исто LIGORIO 2014 s.v. *mālu grāneu*. Наведено мјесто из Скокова рада ERHJ не помиње. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер далматоромански предлогак за разлику од италороманског може да објасни *-ањ* у сх. *мѡѡрањ*. Влат. \**mālum grāneum* налази се поред далматороманског још и у млет. *magragno* ‘нар’; в. Росси 1990: 226.

Сх. дијал. *мѡѡѡа* ‘мирта’ позајмљено је према ERHJ I 616 „od lat. *myrta*” ‘мирта’, а сх. дијал. *мѡѡча id.* „od lat. *myrtea* (poimeničeni ženski rod pridjeva *myrteus* ‘mirtov’)”. Нагласити да се ради о *галмајѡроманским реликѡима* лат. *myrta*, *myrtea*, што в. ERHSJ II 471. Исто Росси 1990: 250; LIGORIO 2014 s.vv. *myrta*, *myrtea*.

Сх. дијал. *ѡѡресѡа* ‘врста винове лозе, ситног и тврдог зрна’ и *ѡѡресѡѡа* ‘огрозд, *Ribes uva-crispa*’ је према ERHJ II 58 позајмљено „iz tal. *agresto* ‘divlji, poljski’”. Другачије Скок, који сх. дијал. *ѡѡресѡа*, *ѡѡресѡѡа* тумачи као далма-

тороманске реликте лат. *agrestis* ‘дивљи, пољски’; в. ERHSJ II 548. Исто JE I 14; LIGORIO 2014 s.v. *agreste*. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер је промјена *a > o* карактеристична за старије далматизме; в. ТЕКАВИЋ 1976: 44.

Сх. дијал. *ѿлѿжа* ‘плажа’ (Брач) је према ERHJ II 135 „posuđeno iz fr. *plage*” ‘плажа’. Другачије Скок, који тумачи сх. дијал. *ѿлѿжа* као далматоромански остатак влат. *plagia* ‘плажа’; в. ERHSJ II 673. Исто Росни 1990: 277; LIGORIO 2014 s.v. *plagia*. Наведено мјесто из Скоковог рјечника ERHJ не помиње. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер је за галицизам *ѿлѿжа* својствен узлазни акценат дочим је за далматизам *ѿлѿжа* својствен силазни акценат (*ѿлѿжа > ѿлѿжа* правилним дужењем, в. КАРОВИЋ 2015: 606–19); в. JE III 51. Силазни акценат налази се стога и у топонимизовнаим апелативима који су наравно старији од француских интернационализама у српскохрватском; уп. *Plāža* Селца, *Plāža* Комижа, JE III 51, *Plāže* Питве и Завала, BARVIĆ 2011: 225, *Plāža*, *Pitovska plāža* VENČIĆ 2013<sup>2</sup>: 356 итд.

Сх. *сѿгро* је према ERHJ II 334 „posuđeno, vjerojatno preko vlat. *\*siderus*, iz grč. σίδηρος ‘željezo’”. Нагласити да се ради о *далматороманском реликту* влат. *\*siderus*, што в. ERHSJ III 229. Исто LIGORIO 2014 s.v. *\*sideru*.

Сх. *сѿѿа* је према ERHJ II 339 „posuđeno iz nekog romanskog idioma (usp. mlet. *sepa*, tal. *seppia*, istromletački *sipa*), što je postalo od lat. *sēpia*” ‘сипа’. Другачије Скок, који сх. *сѿѿа* тумачи као далматоромански реликт лат. *sēpia*, што в. ERHSJ III 240. Исто JE III 162; LIGORIO 2014. s.v. *sēpia*. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер далматоромански предложак за разлику од италороманског може да објасни *и* у сх. *сѿѿа*. Наиме, лат. *\*sēpia* правилном метатезом јода даје дром. *\*seipa* одакле монофтонгацијом *ei* сх. *и* у *сѿѿа*; уп. нпр. лат. *\*lophium* ‘крестица’ > дром. *\*loipi* одакле сх. *лѿѿа* ‘лица’ или лат. *rubea* ‘црвен’ > дром. *\*ruiba* одакле сх. *руѿба* ‘упала’, в. ERHSJ II 327, III 168. Детаљније в. HOLZER 2011: 147

Сх. дијал. *скѿла* ‘школа’ је према ERHJ II 430 „posuđeno, možda preko mlet. *scuola* (i tal. *scuola*) iz vlat. *scola* < lat. *schola*” ‘школа’. Другачије Скок, који сх. дијал. *скѿла* тумачи као далматоромански реликт влат. *scola* ‘школа’, што в. ERHSJ II 272. Исто LIGORIO 2014 s.v. *schola*. Наведено мјесто из Скоковог рјечника ERHJ не помиње. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер далматоромански предложак за разлику од италороманског може да објасни и кратак акценат у сх. *скѿла*; наиме, влат. *scóla* правилним дужењем акцентованог вокала у отвореном слогу даје дром. *\*skóla*, а у словенском се *ó* мијења акутским вокалом који ће се касније правилно скратити, откуд најзад *ѿ* у сх. *скѿла*; в. HOLZER 2011: 36–38, 74–75. Додатно, млетачки облик треба исправити тако да гласи *scola*, не *scuola*; в. VOERIO 1867: 629.

Сх. *ѿѿѿи* ‘морски краставац’ те дијал. *ѿѿѿи id.* (Вргада) је према ERHJ II 485 „непознате етимологије”, с напоменом да је „*могуће извођење od lat. turpis* ‘гуѿан, одбојан’”. Другачије Виња, који помишља на везу са лат. *torpeō* ‘бити укочен’ и *torpidus* ‘укочен’, што в. JE III 281. (Морски краставци се на додир укоче.) ERHJ тврди да је заимање од далматороманског реликта лат. *torpeō*, *torpidus* „мање вјеројатно”, али у замјену нуди облик који је, иако формално нешто податнији, са семантичке стране упитан. Према томе, није јасно које од ова два рјешења је прече. Додатно, у литератури одреднице *ѿѿѿи*

референцу на Вињине *Jadranske etimologije* треба исправити тако да гласи *Vinja III 281*, не *Vinja IV 281*. IV књигу чине казала.

Сх. *џѝѝал* је према ERHJ I 109 „posuđeno iz nekog romanskog izvora, od lat. *cephalus*” ‘ципал’. Другачије Скок, који сх. *џѝѝал* тумачи као далматоромански реликт лат. *cephalus*, што в. ERHSJ I 268. Исто JE I 100; LIGORIO 2014 s.v. *cephalu*. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер само далматоромански предложак може да објасни *џ* у *џѝѝал*; наиме, лат. *cephalus* у далматороманском правилно даје \**kifalu* (без палатализације, за разлику од свих других романских језика), а у словенском се \**ki-* правилно палатализује, откуд најзад *ci-* у сх. *џѝѝал*; в. Skok 1926: 327. ERHJ затим тврди и то да су дијалекатске варијанте сх. *џѝѝал* са *ћ*, као нпр. *ћѝѝфал*, „posuđene iz nekog drugog romanskog izvora” те пореди млет. *tsievolu* ‘ципал’. Другачије Скок, који сх. *ћѝѝфал* тумачи као позајмљеницу од грч. κέφαλος ‘ципал’; в. *loc.cit.* у ERHSJ I. Исто VASMER 1944: 49. Скоково рјешење опет је прече него ERHJ-ово јер се сх. *ћ* и *ф* очевидно боље слаже са сргрч. меким *κ* (= [с]) и *φ* него са млет. *ts* и *v*. Примјера за сргрч. *κ* [с] > сх. *ћ* има још много; уп. нпр. грч. Κυρίλλος > сх. *Кирило* или грч. κέλλια > сх. *ћелија*. SKRACIĆ – VULETIĆ 2020: 805 за разлику од Скока тумаче сх. *ћѝѝфал* као далматоромански реликт лат. *cephalus*, с тим да по њиховом мишљењу \**ki-* > *ћи-* дејством сјевернодалматске палатализације, што је такође могуће; уп. лат. *cīticet* > *ћѝмак* (Божава). Било како било (ја остајем при Скоковом схватању), јасно је да сх. *ћѝѝфал* није млетачка позајмљеница.

Сх. *шкарѝѝна* те дијал. *шкарѝѝна* [sic] (Брач) и *шкарѝѝна* (Сењ) позајмљено је према ERHJ II 429 „iz nekog sjevernotalijanskog, možda mletačkog dijalekta (usp. tal. *scorpena*” ‘шкрпина’). Другачије Скок, који тумачи сх. *шкарѝѝна* као далматоромански реликт лат. *scorpaena* ‘шкрпшина’, што в. ERHSJ III 258. Исто JE III 173; LIGORIO 2014 s.v. *scorpaena*. Скоково рјешење прече је него ERHJ-ово јер далматоромански предложак за разлику од италороманског може да објасни и кратак акценат у варијантама *шкрѝѝна* и *шкрѝѝна* које ERHJ не наводи; наиме, лат. *scorpaena* правилним дужењем акценатског вокала у отвореном слогу даје дром. *skorpěna*, а у словенском се *ě* мијења акутским вокалом који ће се касније правилно скратити, откуд најзад *и*, *ѝ* у сх. *шкрѝѝна*, *шкрѝѝна*; в. HOLZER 2011: 36–38, 74–75. Додатно, у одредници *шкарѝѝна* треба исправити двије ствари. Прво, акценат брачког облика треба да буде *шкарѝѝна*, не *шкарѝѝна*. И друго, у литератури одреднице *шкарѝѝна* референцу на ERHSJ треба исправити тако да гласи *Skok III 258*, не *Skok III 400*.

**3. Закључак.** Прегледајући далматороманске реликте који су у *Etimološkom rječniku hrvatskoga jezika* оцијењени као упитни, дошао сам до следећих закључака:

1) У случају сх. *бисѝѝјерна* / *ѝѝсѝѝјерна*, *јарѝѝна* / *Јарѝѝновица* / *Рина*, *жѝѝка*, *лиѝѝна*, *лиѝм*, *мѝѝрач* / *мѝѝрач*, *мѝѝча* / *мѝѝѝа*, *сѝѝдро* *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika* не напушта нужно далматску етимологију, али неће изријекотом ни да је подржи; мјесто тога каже да се ради о позајмљеници од те и те латинске (*бисѝѝјерна* / *ѝѝсѝѝјерна*, *јарѝѝна* / *Јарѝѝновица* / *Рина*, *лиѝѝна*, *лиѝм*, *мѝѝрач* / *мѝѝрач*, *мѝѝча* / *мѝѝѝа*) или вулгарнолатинске ријечи (*жѝѝка*, *сѝѝдро*). У свим



случајевима ове врсте ја сам предложио да се нагласи да је посриједи *галма-шоромански реликџи* те и те латинске односно вулгарнолатинске ријечи.

2) У случају сх. *блџња, бџчаџи, гџм, јарбол, краџијеш, краџџн, мџтрањ, џресџа / џресџџа, џлџжа, сџџа, скџла, џџџал, џкаџџџна* *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika* напушта далматску етимологију и у замјену нуди нову, алоглотску етимологију, и то прасловенску (*блџња, краџџн*), латинску (*краџијеш*), вељотску (*јарбол*), италијанску (*бџчаџи, мџтрањ, џресџа / џресџџа, скџла, џџџал*), млетачку (*гџм, сџџа, скџла, џџџфал, џкаџџџна*), истромлетачку (*сџџа*), фурланску (*јарбол*) и шпанску етимологију (*гџм*). У свим случајевима ове врсте ја сам показао да предложене етимологије нису одрживе из формалних разлога, те сам их стога одбацио и предложио да се на њихово мјесто врате утврђене далматороманске етимологије.

3) У случају сх. *гџсџџик, кџмџрча, џџџџи* *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika* напушта далматороманску етимологију и у замјену нуди одрживу алоглотску етимологију, и то латинску (*џџџџи*), италијанску (*гџсџџик*) и грчку етимологију (*кџмџрча*). У свим случајевима ове врсте ја сам указао на то да постоји неслагање међу понуђеном и далматороманском етимологијом, те сам нагласио да коначни етимолошки суд тек предстоји.

Већина далматороманских реликата који су у *Etimološkom rječniku hrvatskog jezika* стављени под знак питања релативизиована је, закључујемо, или с непомње (тач. 1) или без праве алтернативе (тач. 2). Успјешно су релативизиована тек 3 од свега 24 случаја (тач. 3).

#### СКРАЋЕНИЦЕ

алб.	албански
вељ.	вељотски
влат.	вулгарнолатински
грек.	грекански
грч.	грчки
дијал.	дијалекатски
дром.	далматоромански
кпсл.	каснопрасловенски
лат.	латински
нгрч.	новогрчки
псл.	прасловенски
слн.	словеначки
сргрч.	средњегрчки
стистр.	староистриотски
стсрд.	старосардинијски
сх.	српскохрватски
топ.	топоним
шп.	шпански

## ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ЕРСЈ: Александар Лома (ур.). *Етимолошки рјечник српског језика*. Св. I–IV. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2003–23.
- ЛИГОРИО, Орсат. Такозвани псеудо-јат у далматској романштини и балканском латинитету: (из балканског латинитета VIII). *Јужнословенски филолоџ* 71/3–4 (2015): 43–72.
- ЛИГОРИО, Орсат. Далматоромански реликти у *Етимолошком рјечнику хрватског језика*: (из балканског латинитета XV). *Зборник Мајнице српске за филолоџију и лингвистику* 65/2 (2022): 7–18.
- \*
- BARBIĆ, Ante. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011.
- BARTOLI, Matteo Giulio. *Das Dalmatische: Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der apennino-balkanischen Romania*. Bd. I–II. Wien: A. Hölder, 1906.
- BENČIĆ, Radoslav. *Rječnik govora grada Hvara: Förske ríci i štörije*. Hvar: Muzej hrvatske baštine – Hvar, 2013<sup>2</sup>.
- BVAŽIĆ, Slavko, Ante DEAN. *Zlarin: Kratka povijest i rječnik*. Zagreb: Prometej, 2002.
- BOERIO, Giuseppe. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Gi. Cecchini, 1867.
- BOŽIN, Davor. *Rječnik i govor starih žitelja otoka Rave*. Zagreb: Matica hrvatska, 2017.
- DULČIĆ, Jure, Pere DULČIĆ. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7/2 (1985): 373–747.
- ERHJ: Ranko Matasović (ur.). *Etimološki rječnik hrvatskog jezika*. Sv. I–II. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2016–21.
- ERHSJ: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Sv. I–IV. Zagreb: JAZU, 1971–74.
- ESSJ: France Bezljaj. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Knj. I–IV. Ljubljana: SAZU – Inštitut za slovenski jezik, 1977–2005.
- FATOVIĆ, Svetko. *Rječnik govora otoka Sestrunja*. Zadar: Matica hrvatska, 2017.
- GEIĆ, Duško. *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora*. Split: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir, 2015.
- HOLZER, Georg. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011. (Ispravljeno i dopunjeno izdanje njemačkoga izvornika. Prev. Barbara Štebih Golub.)
- JE: Vojmir Vinja. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. Knj. I–III. Zagreb: JAZU – Školska knjiga, 1998–2004.
- JURAGA, Edo. *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Matica hrvatska, 2010.
- JURIŠIĆ, Blaž. *Rječnik govora otoka Vrgade: Uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima*. Zagreb: JAZU, 1973.
- KAPOVIĆ, Mate. *Povijest hrvatske akcentuacije: Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska, 2015.
- KUŠTIĆ, Nikola. *Čakavski govor grada Paga s rječnikom*. Zagreb: Društvo Pažana i prijatelja grada Paga, 2002.
- LIGORIO, Orsat, Nikola VULETIĆ. Dopune Skokovim kornatskim etimologijama: Toponimi predslavenskog i dalматоромanskog podrijetla. Vladimir Skračić (ur.). *Toponimija kornatskog otočja*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2013, 457–485.
- LIGORIO, Orsat. *Problem leksičke stratifikacije u adrijaticici*. Doktorski rad. Zadar: Filozofski fakultet, 2014.
- MAHULJA, Ivan. *Rječnik omišaljškoga govora*. Rijeka – Omišalj: Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj, 2006.
- MARIČIĆ KUKLIČANIN, Tomislav. *Rječnik govora mjesta Kuklija na otoku Ugljanu*. Zadar: Matica hrvatska, 2000.
- MARTINOVIĆ, Žarko. *Rječnik iškoga govora*. Zadar: Gradska knjižnica, 2005.
- MILAT PANŽA, Petar. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2021.
- MOGUŠ, Milan. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: HAZU – Matica hrvatska, 2002.
- NIKOLIĆ, Margita. *Unije: Kuželj vafsrcu*. Mali Lošinj: Katedra čakavskog sabora Cres–Lošinj, 2000.
- OŠTARIĆ, Ivo. *Rječnik kolanjskoga govora, ili Ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska, 2005.
- PIASEVOLI, Ankica. *Rječnik govora mjesta Sali na Dugom otoku, oliti libar saljski besid*. Zadar: Matica hrvatska, 1993.
- RADULIĆ, Ladislav. *Rječnik rivanjskoga govora*. Zadar: Matica hrvatska, 2002.
- RANČIĆ, Gordana. *Zavičajni rječnik i kronika mjesta Brbinj*. Zadar: 3000 godina Za dar, 2013.

- RJAZU: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Dio I–XXIII. Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- ROCCHI, Luciano. *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*. Udine: Campanotto, 1990.
- ROHLFS, Gerhard. *Lexicon Graecanicum Italiae inferioris: Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*. Tübingen: M. Niemeyer, 1964.
- ŠIMUNIĆ, Božidar. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Matica hrvatska, 2013.
- SKOK, Petar. Zur Chronologie der Palatalisierung von *c, g, gu, gu* vor *e, i, y, ĭ* im Balkalatein. *Zeitschrift für romanische Philologie* 46 (1926): 385–410.
- SKOK, Petar. Zum Balkalatein IV. *Zeitschrift für romanische Philologie* 54 (1934): 175–214, 424–499.
- SKRAČIĆ, Vladimir, Nikola VULETIĆ. Specifični leksik morske faune (s posebnim osvrtom na sjevernu Dalmaciju). Josip Bratulić, Gordana Čupković, Josip Galić (ur.). *Dijalekti, jezična povijest i tradicija*, Zagreb – Zadar: Matica hrvatska – Sveučilište u Zadru, 2020, 799–818.
- ROKI-FORTUNATO, Andro. *Libar viškiga jazika*. Toronto: Libar Publishing, 1997.
- TEKAUČIĆ, Pavao. O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike. *Onomastica Jugoslavica* 6 (1976): 35–56.
- TIČIĆ, Ante. *Rječnik govora mjesta Povljane na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska, 2004.
- VALČIĆ, Ante Toni. *Rječnik govora otoka Ošljaka*. Zadar: Matica hrvatska, 2012.
- VASMER, Max. *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*. Berlin: Akademie der Wissenschaften, 1944.
- VELČIĆ, Nikola. *Besedar bejske tramuntane*. Mali Lošinj – Beli – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Cres–Lošinj, 2003.

\*

ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ, Ν. Π. *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης — Ινστιτούτο νεοελληνικών σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 2001<sup>3</sup>).

Orsat Ligorio

FURTHER REMARKS ON DALMATIAN ROMANCE LOANWORDS  
IN THE ETYMOLOGICAL DICTIONARY OF THE CROATIAN LANGUAGE  
(ON BALKAN LATIN XVI)

S u m m a r y

This paper discusses the treatment of Dalmatian Romance loanwords in the *Etymological Dictionary of the Croatian Language* (*Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*, 2016–21) and focuses on those that are deemed dubious, viz. *blānja* ‘smoothing plane’, *bōcat* ‘salty’, *dèspik* ‘lavender’, *čīpal* ‘mullet’ (fish), *dūm* ‘reverend’ (title), *járbol* ‘mast’, *krālijēš* ‘rosary’, *kōmārča* ‘gilt-head bream’ (fish), *krāčūn* ‘gate latch’, *līgnja* ‘squid’, *līm* ‘sheet metal’, *mōgranj* ‘pomegranate’, *sīdro* ‘anchor’, *sīpa* ‘cuttlefish’, *škārpīna* ‘red scorpionfish’, *tīp* ‘sea cucumber’ (echinoderm), and *žūka* ‘Spanish broom’ (plant), as well as *gūstijerna*, *bistijerna* ‘well’ s.v. *cisterna*, *jarīna* ‘gravel’, PN *Јаруиновуица*, *Рина* s.v. *arēna*, *mārač*, *mārač* ‘March’ s.v. *mārt*, *mīčā*, *mīta* ‘common myrtle’ s.v. *mīrta*, *ōgresta*, *ōgrešta* ‘a grapevine’ s.v. *ōgrozd*, *plāža* ‘beach’ s.v. *plāža* and *skūla* ‘school’ s.v. *škōla*. The paper concludes that in some of the cases Dalmatian Romance provenance is inadvertently understated (*gūstijerna* / *bistijerna*, *jarīna* / *Јаруиновуица* / *Рина*, *žūka*, *līgnja*, *līm*, *mārač* / *mārač*, *mōgranj*, *mīčā* / *mīrta*, *sīdro*) while in others it is unduly dismissed (*blānja*, *bōcat*, *dūm*, *járbol*, *krālijēš*, *krāčūn*, *ōgresta*, *plāža*, *sīpa*, *skūla*, *čīpal*, *škārpīna*); in both instances the author advocates for the reinstatement of etymologies which favor Dalmatian Romance provenance. The cases that are truly dubious are in fact only few (*dèspik*, *kōmārča*, *tīp*).

Универзитет у Београду  
Филозофски факултет  
Одељење за класичне науке  
Чика Љубина 18–20, 11000 Београд, Србија  
orsat.ligorio@gmail.com

(Примљено: 13. септембра 2023;  
прихваћено: 26. октобра 2023)